

Ontwerpen aan een klimaatrechtvaardige wereld

Auteur: Marieke Berkers

De klimaatopgave zorgt voor complexe opgaven op ruimtelijk niveau. Voeg daar nog eens het thema rechtvaardigheid aan toe en het wordt er niet simpeler op. Wél urgenter. Vanuit de overtuiging dat de transitie alleen gebeurt als hij eerlijk gebeurt, is het meenemen van het thema klimaatrechtvaardigheid bij het verdelen van de schaarse ruimte geen optie, maar een *must*.

Wat voor wereld willen we zijn?

In de huidige bouwopgaven is maar weinig oog voor de gevolgen op de lange termijn. Het mantra 'bouwen, bouwen, bouwen', dat steeds opzweperder klinkt vanwege het nijpende woningtekort, stimuleert het technisch zoeken naar oplossingen en het verdelen van de schaarse ruimte op de planningskaart. Klimaat heeft aandacht, maar werken we ook toe naar een leefomgeving die beter in balans is wat rechtvaardigheid betreft?

Het koppelen van het thema klimaatrechtvaardigheid aan het ruimtelijk domein is nog geen vanzelfsprekende actie, wel een kansrijke. Het geeft namelijk kansen om opgaven, ruimtelijke keuzes en de gevolgen daarvan scherper te formuleren en te onderbouwen. Het geeft aanleidingen het gesprek over planning en ontwerp van onze leefomgeving fundamenteeler te gaan voeren. Wat voor wereld willen we zijn? Met het toevoegen van het thema rechtvaardigheid komen lange termijn gevolgen op bijvoorbeeld sociaal, economisch of ruimtelijk vlak scherper in beeld. Het helpt bovendien beter oog te houden op de diverse perspectieven en belangen bij opgaven. Wat betekenen de plannen die ik voorsta voor een ander? Niet alleen nu, maar ook voor de generaties die komen. Of voor de mensen aan de zuidzijde van de wereld? Het insluiten van de ecologische grenzen van de wereld in modellen legt een hoop onrechtvaardigheid bloot.

De kracht van ontwerp

De kracht van goed ontwerp is daarbij van grote waarde. Ontwerpers zijn in staat ruimtelijke alternatieven te schetsen voor mensen die met de manier waarop ze nu werken of leven de benadeelden zijn van de klimaatveranderingen. Neem bijvoorbeeld de woningbouwopgave. Vanuit klimaatoverwegingen lijkt het evident nieuwe bouwlocaties te zoeken op de hooggelegen zandgronden in plaats van in de laaggelegen polders. Maar wat zijn de consequenties in het alledaagse leven van mensen als ze gedwongen zijn daarnaartoe te verhuizen? Zijn daar voldoende voorzieningen en banen voorhanden en is de bereikbaarheid en energiec capaciteit op orde? Huisvesting is een heel belangrijk thema in relatie tot klimaatrechtvaardigheid, omdat het zo nauw raakt aan het alledaagse, aan de basisbehoeften van de mens.

Of hoe om te gaan met onze productielandschappen? In het licht van klimaatverandering is de wijze van werken van de voedselproducerende boer niet overal meer houdbaar. Wat als hij gaat werken met nieuwe teelten? Gewassen die ook nog eens zorgen voor een gezonder dieet. Ontwerpers kunnen de ruimtelijke gevolgen van zo'n keuze in beeld brengen en de opgave ook koppelen aan de regionale schaal. Hoe zorg je er bijvoorbeeld voor dat de omliggende woonwijken toegang krijgen tot dat gezonde voedsel? Perspectieven waarbij mensen die nu de lasten van de klimaatverandering ervaren er op korte en lange termijn beter van worden? Dergelijke perspectieven zijn van belang omdat ze de maatschappij een duw in de rug geven om nu meer te gaan bewegen

Langetermijndenken

Dat laatste blijkt een moeizame opgave. Het is lastig voor mensen om de urgentie van actie ondernemen te voelen als ze zelf nog niet getroffen zijn door de gevolgen van de klimaatverandering. Het is dit tragische lot van de mensheid dat zorgt voor een mismatch tussen beleid en realiteit. Hoe anders is dat in een land als Cambodja waar mensen de gevolgen van een veranderend klimaat elk jaar opnieuw

ervaren als ze met hun voeten in het water staan? Maar kijk eens op de lange termijn. Dan blijkt Nederland met zijn delta het Cambodja van Europa te zijn. Want met een stijging van slechts drie meter van de zeepiegel verdwijnt het westen van ons land onder water. Er is dan sprake van zoveel water dat het niet meer ingenieursmatig weggepompt kan worden. Kortom, zonder langetermijndenken komen we nergens.

Waterkwesties geven in Nederland wel al steeds meer overlast aan burgers en ondernemers en maken zo de urgentie van de klimaatopgave voor steeds meer mensen pijnlijk voelbaar. Denk aan de overstromingen die bewoners van Limburg, Duitsland en België in de zomer van 2021 te verstouwen kregen. Niet alleen komen door de klimaatverandering dit soort hevige buien vaker voor, ook is de hoeveelheid neerslag per regenval flink toegenomen. Maak je borst dus maar nat voor de toekomst. Tegelijkertijd is in andere gebieden in Nederland sprake van acute droogte en verzilting. De boeren en waterschappen hebben er in toenemende mate last van, want het brengt de wijze waarop we nu landbouw doen in de knel en doet het peil van onze nationale voorraad drinkwater zakken. De waterschappen geven aan dat ze hun huidige peilbeheer en het incidenteel wijzigingen van de peilen bij tijden van extreme droogte nog tien jaar kunnen volhouden. Daarna is er simpelweg onvoldoende zoetwater beschikbaar om op de aloude wijze door te werken.

Stad en platteland

Voor veel stadbewoners lijken deze opgaven nog een 'ver van mijn bed show'. Stedelingen zijn zich vaak onvoldoende bewust dat opgaven op het platteland op termijn ook hen zal treffen, bijvoorbeeld door tekorten aan eerste levensbehoeften zoals gezond drinkwater en voedsel. Niettemin staat meer dan voorheen de relatie stad en platteland onder druk. De klimaatverandering legt een nog sterkere relatie bloot dan voorheen. De steden, met name in het westen, zijn de afgelopen jaren in inwonersaantallen flink gegroeid. De transitie

rondom energie en waterhuishouding, maar ook logistiek – denk aan de grote datacenters of logistieke dozen die nodig zijn om de stedelijke internet- en bestelhonger moeten stillen - zullen met name in het ommeland plek krijgen. Hoe rechtvaardig is het dan als stedelingen protesteren tegen windmolens of datacenters in de randen van hun stad, maar geen acht slaan op het plaatsen van dergelijke bouwsels in het ommeland ver weg? Hoe kan de stad bijdragen aan het voorkomen van nog meer wateronttrekking aan de bodem of het doen slagen van nieuwe vormen van teelten?

Noodzakelijke gedragsverandering

Veel van onze verantwoordelijkheid hebben we getransporteerd. We vinden het heel normaal dat we naar een tankstation rijden en de tank volladen en we willen het graag ook nog hebben voor de goedkoopste prijs, maar we zijn ons niet bewust dat het elders vervuiling oplevert. Denk bijvoorbeeld aan de omgevingsvervuiling die olieproductie Saoedi-Arabië oplevert. Als we daar wat aan willen veranderen zullen we anders moeten gaan reizen. Dat vraagt om andere keuzes rondom transport en infrastructuur. Nog eens een thema waarvoor alternatieve perspectieven zijn gewenst. Bewoners van stedelijke woonwijken steken de stekker in het stopcontact en hebben verder geen hinder van de negatieve gevolgen van het opwekken en het toeleveren van energie. Maar iedereen die in de nabijheid woont van infraprojecten zoals een zonneweide, of de grote stekkers aan zee, verliest iets aan ruimtelijke kwaliteit. Ons gedrag hier, is gekoppeld aan opgaven elders. Willen we vormgeven aan een eerlijke wereld, dan moeten we als burgers voorbij ons eigen belang durven denken. Als ruimtelijk ontwerper moet je daar ook naar handelen.

Integrale oplossingen

Het bouwen aan een klimaatrechtvaardige wereld vraagt om het vermogen om welhaast caleidoscopisch aan opgaven te werken; bij het maken van afwegingen en keuzes constant schakelend tussen verschillende beleidsaspecten en met oog

voor alle belangen. Deze aanpak is niet nieuw. De Omgevingswet en Omgevingsvisies zijn voorbeelden waarbij op nationaal, provinciaal en lokaal niveau al op deze wijze wordt gewerkt. Maar vaak blijft het integraal werken daar nog hangen op het abstracte niveau van visievorming en het voltekenen van kaarten. Plannen zijn dan onvoldoende uitgewerkt richting de uitvoer. Overwegingen wat keuzes voor verschillende groepen tijdens de uitvoer betekenen wordt te weinig meegenomen. Wat gebeurt er bijvoorbeeld als ik windmolens op zee teken? De kotters vissers zijn dan de benadeelden; voor hen is geen ruimte meer. Met welke oplossingen kan zo'n visser weer perspectief geboden worden?

Het helpt om meer transdisciplinair te denken, van meet af aan in processen. Zoek de samenwerking op met deskundigen van verschillende culturele achtergronden, genders, leeftijden, met wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke werkvelden. Dat zal bijdragen aan de kwaliteit van nieuwe perspectieven en inzichten op het gebied van klimaatrechtvaardigheid. Samen kan dan ook gezocht worden naar een taal en type ingrepen die burgers begrijpen en zullen omarmen. Een noodzakelijke stap om te komen tot broodnodige gedragsveranderingen, voorwaarde voor een klimaatrechtvaardige wereld.

-

Artikel is tot stand gekomen op basis van gesprek met Caroline Newton, ontwerper en houder van de Van Eesteren Fellowship (TU Delft), Sandor Gaastra, directeur-generaal Klimaat en Energie (Ministerie EZK), Hilde Blank, stedenbouwkundige, directeur BVR Adviseurs en voorzitter van de EFL Stichting en Maarten van Poelgeest, partner bij adviesbureau Andersson Elffers Felix, oud wethouder Amsterdam en voorzitter Uitvoeringsoverleg Gebouwde en bestuurslid EFL Stichting.

De Van Eesteren-Fluck & Van Lohuizen Stichting roept met de Open Oproep transdisciplinaire teams op om aan de slag te gaan met Ontwerpen aan een klimaatrechtvaardige wereld.